

NARKOMANIJOS PROFILAKTINĖS VEIKLOS YPATUMAI PROFESINIŲ MOKYKLŲ SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ DARBE

Lijana Vainoriūtė, Romualdas Gurevičius
Higienos institutas

Santrauka

Straipsnis skirtas narkomanijos profilaktinės veiklos ypatumų socialinių pedagogų darbe profesinio mokymo įstaigose rezultatams atskleisti ir jų analizei atlikti. Straipsnyje analizuojami kokybinio tyrimo (struktūruoto interviu) rezultatai narkomanijos pirminės profilaktikos tema, kurio metu apklausti Klaipėdos profesinių mokyklų socialiniai pedagogai. Kokybinio tyrimo duomenys pateikiami turinio analizės forma. Straipsnyje ypatingas dėmesys skiriamas narkotinių medžiagų vartojimo profilaktikai trūkantiems ir ją gerinantiems veiksniams.

Kokybinio turinio (content) analizės rezultatai išryškino veiksnius, kurie turi įtakos socialinių pedagogų narkomanijos pirminės profilaktinės veiklos efektyvumui mokyklose.

Šios veiklos efektyvumą, anot mokyklų socialinių pedagogų, stipriausiai neigiamai veikia psichologiniai (tėvų ir vaikų motyvacijos stoka, bendradarbiavimo nebuvimas ir konfidencialumo principo nesilaikymas, abejingumas problemoms), teisiniai (reikalingų teisinių dokumentų trūkumas, kitos teisinės problemos) ir ekonominiai veiksniai (specialistų ir profilaktinių priemonių, laiko trūkumas).

Raktažodžiai: profesinės mokyklos, socialinis pedagogas, narkotikai, pirminė profilaktika, kokybinė turinio analizė.

Įvadas

Paskutiniojo dešimtmečio Lietuvos politinės, socialinės, ekonominės, sveikatos apsaugos, švietimo ir kultūros bei kitų sričių reformos stipriai veikia visuomeninių šalių gyvenimą. Dažnas nedarbas, būsto įsigijimo problema, sveikatos apsaugos ir daugelis kitų socialinių, ekonominių, edukacinių problemų. Dėl to daugiau nei pusė šalies gyventojų patiria skurdą, mirtingumas viršija gimstamumo rodiklius, gausėja alkoholikų, narkomanų tiek tarp suaugusiųjų, tiek ir tarp vaikų [1].

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) nurodo, jog alkoholio, tabako, narkotikų sukeltos ligos paankstina mirtį, sumenkina žmogaus gyvenimo kokybę ir daro didžiulę žalą asmens ir visuomenės sveikatai [2].

Pasaulio mokslinėje literatūroje pakanka faktų, patvirtinančių, jog sumažinus legalių ir nelegalių narkotinių medžiagų platinimą ir vartojimą visuomenėje galima tikėtis ryškaus visuomenės sveikatos pagerėjimo [2].

Pastaraisiais metais paskelbti daugelio mokslininkų darbai narkomanijos klausimais tik iš dalies paaiškina šio grėsmingo reiškinio pirminės profilaktikos tendencijas [3, 4, 5, 6, 7].

Narkomanijos problemoms spręsti vienijasi ne tik atskiri autoriai, bet ir Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos, Socialinės apsaugos ir darbo, Vidaus reikalų ministerijos, Narkotikų kontrolės departamentas, kitos žemesnio lygmens apskričių ir savivaldybių, valstybinės ir

nevalstybinės įstaigos. Atliekami šios srities tyrimai mokyklose, kuriamos įvairios profilaktinės programos mokykloms, tačiau narkotikų vartojimo problemos ir jų profilaktika išlieka aktuali.

Manoma, kad vienas iš veiksnių, kodėl labai sparčiai plinta narkotikų vartojimas tarp mokinių, yra silpnas profilaktinis darbas, atliekamas mokyklose. Dažnai vyksta tik pavieniai masiniai renginiai, nėra sistemingos, nuoseklios, visas narkomanijos rūšis apimančios profilaktinės veiklos [8, 9].

Kalbant apie pirminę narkomanijos profilaktiką gali būti vartojama net keletas šios sąvokos apibrėžimų. Kaip nurodo bendroji narkomanijos prevencijos 2004–2008 m. programa, narkotikų vartojimo prevencijos ugdymas švietimo įstaigose iš esmės apima ankstyvąją ir pirminę prevenciją, kurios tikslas – apsaugoti moksleivius nuo narkotinių medžiagų vartojimo. Tai moksleivių psichologinės ir socialinės kompetencijos formavimas, sveikatos ugdymas, gyvenimo įgūdžių, kurie padėtų sveikai gyventi, kurti, sąmoningai rinktis, atsakyti už savo poelgius, ugdymas [10].

Pirminę narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką (PP) būtų galima pavaizduoti tokia formule: PP = žinios + įgūdžiai / gebėjimai + nuostatos / vertybės = elgesys. Svarbu ne tik pateikti informaciją apie narkotikus, jų poveikį, vartojimo pasekmes, bet ir pakeisti jaunuolių nuostatas, didinti jų psichologinį atsparumą, puoselėti psichologinę brandą tikintis, kad ateityje tai užkirs kelią įvairiems asmenybės sutrikimams, socialinėms disfunkcijoms, taip pat ir svaiginimuisi alkoholiu ar kitomis narkotinėmis medžiagomis [11].

Pasak M. Černiauskienės, daugelio mokykloje naudojamų profilaktinių programų formų ir metodų efektyvumas yra labai skirtingas, pvz., paskaita – 5%, savarankiškas mokymasis – 10%, informacija su vaizdumo priemonėmis – 20%, viešas, akivaizdus stebėjimas – 30%, diskusija grupėje – 50%, mokymasis dirbant – 70, mokymasis mokant kitus – 90%. [12].

Kita svarbi problema yra tai, kad mokyklose vykdomos narkotikų profilaktikos programos dažnai nepasiekia rizikos grupės paauglių: retai besilankančių mokykloje arba iš viso nelankančių mokyklos [11, 12]. Šioje vietoje turėtų būti aktyviau taikomos antrinės profilaktikos priemonės.

Narkotikų vartojimas mokyklose yra nevienodas. Daug įvairių tyrimų narkomanijos tema atlikta šalies bendrojo lavinimo mokyklose, o duomenų apie moksleivių, vartojančių narkotikus šalies profesinėse mokyklose, skaičių randame nedaug.

Pagal mokyklos tipą, A. G. Davidavičienės (2001) duomenimis, narkotikai daugiau paplitę profesinėse mokyklose (narkotikus nurodė išbandę 19,3% moksleivių) nei bendrojo lavinimo mokyklose (nurodė išbandę 14,5% moksleivių) [13].

Įvairiose ugdymo įstaigose narkotinių medžiagų vartojimo problema dažniausiai nagrinėjama vertybinių nuostatų ir sveikos gyvensenos suvokimo, charakterio ir valios ugdymo lygiu. Tačiau kaip rodo A. G. Davidavičienės (2002) pateikta „Narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos švietimo ugdymo įstaigose“ stebėsenos duomenų analizė, dauguma pedagogų nepasirengę ar neturi patirties diskutuoti apie šiuos dalykus, dažnai kviečiami prastai pasirengę (neturintys atitinkamos kompetencijos) specialistai, vedamos paskaitos, kurių efektyvumas menkas. Tik nedidelė dalis pedagogų susipažinę su vykdomomis profilaktikos programomis, trūksta vaizdinių priemonių, ne visos įstaigos turi parengusias narkotinių medžiagų vartojimo profilaktikos vidaus politiką, rašytines šių medžiagų vartojimo taisykles [10, 15].

Iki šiol mažai tyrinėti narkotinių medžiagų vartojimo, o ypač šio reiškinio profilaktikos klausimai tarp profesinių mokyklų moksleivių. Nors didžiausia atsakomybė šioje veikloje mokyklose tenka pedagogams, o ypač mokyklų socialiniams pedagogams, iki šiol mažai tyrinėtas jų vaidmuo pirminės narkomanijos profilaktikos srityje, pedagogų pasirengimas atlikti šią veiklą, profilaktinės veiklos efektyvumas mokyklose. Tai paskatino šiuos klausimus panagrinėti profesinėse mokyklose.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti pirminės narkomanijos profilaktinės veiklos ypatumus socialinių pedagogų darbe Klaipėdos miesto profesinėse mokyklose.

Tyrimo objektas ir metodai

Siekiant atskleisti profesinių mokyklų socialinių pedagogų požiūrį į jų pačių vykdomą narkotikų vartojimo profilaktiką, taikomas priemonės ir jų efektyvumą šiose ugdymo įstaigose, buvo atliktas kokybinis (angl. *content*) tyrimas. Pasirinkta kokybinio tyrimo schema, nes ji šiuo atveju labiau tinka siekiant atskleisti egzistuojančią problemą.

Tyrimo duomenų rinkimas. Siekiant surinkti daugiau informacijos apie vykdomą profilaktinę veiklą profesinio mokymo įstaigose, kokybiniam tyrimui tikslingai pasirinkti 5 Klaipėdos miesto profesinio mokymo įstaigose dirbantys socialiniai pedagogai.

Pusiau struktūruotas interviu su jais vyko jų darbo vietoje (socialinio pedagogo kabinete). Paprastai dėl kokybinio tyrimo atlikimo su socialiniais pedagogais buvo tariamasi iš anksto telefonu, tyrimo dalyviai buvo supažindinami su tirama problema ir žodžiu prašoma jų asmeninio sutikimo dalyvauti tyrime. Interviu klausimai pokalbio dalyviams buvo parengti remiantis išanalizuota teorine medžiaga apie pirminę narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką ir kai kuriais atskirų autorių šia tema atliktais tyrimais.

Mokyklų socialinių pedagogų prašyta atsakyti į klausimus, susijusius su narkotinių medžiagų vartojimo profilaktika, vykdoma jų ugdymo įstaigoje. Pokalbio pradžioje buvo prašoma apibūdinti savo požiūrį į narkotikų vartojimo problemą. Interviu prasidėdavo nuo nuomonės apie esamą narkotikų vartojimo paplitimą ir šios problemos neigiamus aspektus.

Domėjomės, kaip specialistai vertina moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą jų profesinėje mokykloje, ar tai opi jų mokymo įstaigos problema. Klausėme, ar mokyklose numatytos vidaus tvarkos taisyklės dėl narkotinių medžiagų vartojimo; kokios profilaktinės priemonės taikomos jų mokykloje yra efektyviausios; kokias priemones specialistai pasirenka narkotinių medžiagų vartojimo profilaktikai ir kodėl. Taip pat klausėme, ar socialinių pedagogų nuomone, profesinių mokyklų moksleiviai turi pakankamai žinių apie narkotinių medžiagų žalą žmogaus organizmui, kiek turi socialinių įgūdžių. Domėjomės, su kokiomis problemomis ir kliūtimis socialiniai pedagogai susiduria vykdydami narkotinių medžiagų vartojimo pirminę profilaktiką. Kokybinio tyrimo metu buvo stengiamasi pateikti visus numatytus klausimus. Norint gauti kuo išsamesnės informacijos naudoti atviri arba uždari klausimai informacijai patikslinti. Visi 5 tyrime dalyvavę socialiniai pedagogai noriai bendravo ir dalijosi savo nuomone apie egzistuojančią problemą, noriai reišė savo nuostatas, norus ir problemas, išskylančias vykdant pirminę narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką profesinėse mokyklose.

Tyrimo duomenų analizė. Gautas verbalinis duomenų masyvas, remiantis sutartiniais turinio (angl. *content*) analizės metodais, buvo analizuojamas keturiais etapais: daugkartinis atsakymų skaitymas; ieškoma semantiškai artimų atsakymų ir „raktinių“ žodžių, tada konstruojamos kategorijos ir subkategorijos, o vėliau išskirtų kategorijų ir subkategorijų interpretacijos.

Išskirtų kategorijų pagrindu interpretacija buvo atliekama dviem lygmenimis – manifestiniu ir hermeneutiniu. Manifestinis interpretacijų lygmuo reiškia, kad suformuotos kategorijos buvo interpretuojamos tiesiogiai, remiantis „raktiniais“ žodžiais. Hermeneutinis lygmuo atspindėjo latentinę, paslėptąją, atsakymų prasmę. Tai buvo esminis šio interviu tikslas – atskleisti tai, ko neatspindi tiesmuki atsakymai.

Pateikiant tyrimo rezultatus nurodomos tik tendencijos, nepažymint atvejų skaičiaus, nes kiekybiškai įvertinti duomenis, gautus užduodant atvirus klausimus, nebuvo prasminga. Gauti duomenys atspindi tyrimui pasirinktų profesinių mokyklų pirminės narkotinių medžiagų vartojimo profilaktikos situaciją. Taip pat tyrimas atskleidžia kai kurias bendras narkotikų vartojimo profilaktikos tendencijas, išylančias problemas, veiksnius, trukdančius vykdyti profilaktiką, todėl tyrimo metu gauti duomenys gali būti pritaikyti narkomanijos profilaktiniame darbe.

Tiriamųjų demografinė charakteristika. Pusiau struktūruotame interviu dalyvavo 5 Klaipėdos profesinių mokyklų socialiniai pedagogai (su 2 profesinių mokyklų socialiniais pedagogais dėl iškilusių kliūčių nepavyko susitikti). Interviu imtis buvo netikimybinė, tikslinė (kriterinė), patogioji. Tyrime nedalyvavo nė vienas socialinis pedagogas vyras, kadangi tiriamoje populiacijoje jų nebuvo. Anot Nielsen (2003), 5 tyrimo dalyvių imtis paaiškina 85% tiriamojo objekto problemų, t. y. esama kokybinio tyrimo imtis pakankama [16].

Tyrimo dalyvių amžius buvo nuo 30 iki 55 metų. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal darbo stažą buvo nuo vienerių iki 5 metų. Visi tyrimo dalyviai buvo įgiję aukštąjį išsilavinimą. Tyrimo metu apklausiami respondentai noriai bendravo su tyrėju, reiškė savo emocijas ir nuomonę, atsakė į visus pateiktus klausimus.

Kokybinio tyrimo validumo pagrindimas ir galimi trūkumai. Tyrimo duomenų analizės procese buvo vengta išankstinių teorinių nuostatų ir apibūdinimų. Manifestiškai išskirtos „natūralios kategorijos“. Šitaip išlaikytas kokybiniam tyrimui būdingas ir privalomas tyrimo atvirumo principas. Kokybiniam tyrimo tikslingai pasirinkti socialiniai pedagogai, kurie minėtose ugdymo įstaigose yra profilaktinės (prevencinės) veiklos atsakingi vykdytojai. Tai įgalino gauti kokybiškus tyrimo duomenis, kurie atspindi specialistų nuomonę ir išryškina profilaktinės veiklos procese kylančias problemas. Kokybiniam tyrimo taikytas pusiau struktūruoto tipo interviu metodas suda-

rė galimybes nenukrypti nuo pagrindinių tiriamosios problemos klausimų ir lengviau atlikti kokybinių duomenų analizę.

Siekiant išlaikyti artimą kontaktą su informantais ir jiems pageidaujant nefiksuoti gautų duomenų įrašymo technika (diktofonu), duomenys buvo užrašomi ranka. Dėl šio metodologinio trūkumo galbūt galėjo suprastėti surinktų kokybinio tyrimo duomenų kokybė.

Siekiant įsitikinti duomenų patikimumu atlikus interviu gautus anonimiškus duomenis buvo prašoma patvirtinti arba paneigti kitų socialinių pedagogų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose. Į daugelį klausimų kitų socialinių pedagogų nuomonė buvo panaši. Kokybinuose tyrimuose validumo sampratos akcentai susiję su natūralistinio tyrimo principais (Lincoln, Guba, 1985; Bogdan, Biklen, 1992): natūrali aplinka, kaip pagrindinis duomenų šaltinis; tyrimo visapusiškumas; kontekstualumas (angl. *context-boundedness*) ir detalus aprašymas (angl. *thick description*); socialiai / kultūriškai sodrūs (angl. *saturated*) duomenys; duomenys pateikiami, vartojant informantų, o ne tyrėjų terminus; duomenys nagrinėjami induktyviai, netaikant iš anksto numatytų kategorijų; situacija vertinama iš dalyvių pozicijų; svarbus informantų validumas; būtinas prasmų ir intencijų esmės suvokimas [16].

Daugelio kokybinių tyrimų metodologų (pvz., Patton, 1991; LeCompte, Preissle, 1993; Denzin, Lincoln, 1994; Cohen, Manion, Morrison, 2000) teigimu, kokybinio tyrimo patikimumą užtikrina tyrimo kartojimas su kitais informantais, kitomis sąlygomis, kitose situacijose, taikant kitus duomenų rinkimo ir analizės metodus [16].

Tyrimo rezultatai

Socialinio pedagogo pagrindinė veikla profesinėje mokykloje

Pirmuoju klausimu („Apibūdinkite socialinio pedagogo darbą profesinėje mokykloje“) siekta nustatyti socialinių pedagogų, dirbančių profesinėse mokyklose, požiūrį į savo veiklą, t. y. aiškintasi, kokią pagrindinę veiklą vykdo socialiniai pedagogai šiose įstaigose ir kiek jie gali skirti laiko būtent pirminei narkomanijos profilaktinei veiklai profesinio mokymo įstaigose. Iš interviu metu gautų duomenų buvo išskirtos trys kokybinės kategorijos: socialinių pedagogų funkcijų įgyvendinimas, organizacinė ir administracinė veikla. Duomenų analizės metu išskirtos kategorijos ir subkategorijos pateiktos 1 lentelėje.

Pirmoji kategorija (socialinio pedagogo funkcijų įgyvendinimas) yra orientuota į socialinio pedagogo funkcijų (koordinacinės, informacinės ir šviečiamosios, prevencinės (profilaktinės), diagnostinės, bendradarbiavimo su socialinėmis institucijomis, vaiko socialinės aplinkos tyrimo) realizavimą. Didžioji dalis tyrimo

respondenčių pabrėžė, kad socialinių pedagoginių funkcijų įgyvendinimas yra labai plati ir laiko reikalaujanti veiklos sritis. Respondentai akcentuoja ir pagalbos sprendžiant problemas, tiriamojo darbo, projektų vadybos svarbą socialinio pedagogo veikloje, o ypač, anot tyrimo dalyvių, darbą sunkina reikalaujamas tikslus dokumentacijos tvarkymas. Visi apklausti respondentai akcentavo, kad socialinio pedagogo veikla yra labai plati, organizacinė, stokojanti konkretumo („neapibrėžta veikla“, „nėra konkretumo“). Remiantis išsakyta informacija ir įgyvendinamų funkcijų gausa galima teigti, kad laiko profilaktinei veiklai yra per mažai.

Nuomonė apie narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą ugdymo institucijoje

Antruoju klausimu („Kaip vertinate moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą Jūsų profesinėje mokykloje?“) siekėme diagnozuoti socialinio pedagogo, kaip specialisto, požiūrį į narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą jų įstaigose. Žmogaus požiūris, nuostatos ir elgesys yra labai susiję. Nuo požiūrio į vyraujančią narkotikų vartojimo tarp jaunimo problemą labai priklauso ir narkomanijos profilaktikos ypatumai ugdymo įstaigoje, t. y. jei specialistas savo įstaigoje problemos „nemato“, tai labai tikėtina, kad ir profilaktiniai veiksmai bus neatliekami arba atliekami minimaliai. Analizuojant interviu metu gautus duomenis išskirtos dvi kokybinės kategorijos (2 lentelė).

Kaip matyti iš interviu gautų duomenų analizės, narkotinių medžiagų vartojimo problema profesinio mokyimo įstaigoje labai sunku identifikuoti, nes narkotikų vartojimas yra slepiamas reiškinys. Vartoti narkotikus nėra prestižas, narkotikų vartojimas ar platinimas yra teisiškai apribota ir baudžiama veika, priešingai nei rūkymas ar alkoholis. Būtent todėl moksleiviai slepia ir neprisipažįsta ar net meluoja anketavimo metu, taigi sunku identifikuoti šią problemą ir jos paplitimo mastus. Galbūt tai pagrindinis ir svarbiausias kliudantis veiksnys, trukdantis vykdyti narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką tarp jaunimo, o ypač tarp vyresniųjų paauglių.

Socialinių pedagogų nuomonė apie vykdomos pirminės narkomanijos profilaktinės veiklos efektyvumą

Trečiuoju klausimu siekėme išsiaiškinti, kokia socialinių pedagogų nuomonė apie jų pačių vykdomos pirminės narkotinių medžiagų vartojimo profilaktikos efektyvumą jų ugdymo įstaigose. Iš gautų respondentų atsakymų interviu metu išskirtos kategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai pateikti 3 lentelėje.

Iki šiol Lietuvos mokslinėje literatūroje nepavyko rasti duomenų, kaip ir pagal ką reikėtų vertinti narkomanijos profilaktinės veiklos efektyvumą. Mūsų nuomone, galbūt tai iš dalies išsiaiškinti padėtų metodologijoje taikomas kvaziekperimentas: anketavimas pradžioje, atliekama tam tikra intervencija (t. y. skaitomos paskaitos, atliekama profilaktinė veikla kitomis formomis tam

1 lentelė. Pagrindinė socialinio pedagogo veikla profesinėje mokykloje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys *
Socialinio pedagogo funkcijų įgyvendinimas	Koordinacinė funkcija	„Atlikti savo pagrindines funkcijas, kurios bendrąja prasme yra koordinacinės: informacinę, šviečiamąją, organizacinę, prevencinę“
	Informacinė, šviečiamoji	„Tėvams teikti informaciją ir juos šviesti; padėti moksleiviams, kad geriau mokytųsi“
	Svaigiųjų medžiagų vartojimo profilaktika	„Prevencija apie prekybą žmonėmis“ „Prevencija nuo narkotikų ir kitų svaigiųjų medžiagų“
	Pagalba sprendžiant problemas	„Padėti moksleiviams spręsti jų problemas“
	Projektų vadyba	„Dalyvavimas projektinėje veikloje“
Organizacinė veikla	Renginių organizavimas	„Konkursų, viktorinų, renginių organizavimas“
	Kitoks laisvalaikio užimtumas	„Dalyvavimas ir pagalba rengiantis specialybės konkursuose“
Administracinė veikla	Dokumentacijos tvarkymas	„Įvairių aktų, kitų dokumentų pildymas“

* Patvirtinantis teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip, kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

2 lentelė. Požiūris į narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą profesinio mokymo įstaigoje

Kategorija	Patvirtinantis teiginys *
Ribotos žinios, ar problema egzistuoja	„Rūkymas paplitęs, o narkotikai?“
	„Iš kur žinoti, neprisipažįsta, sunku vertinti“
	„Kiek vartojančių sunku pasakyti, nes per anketavimą moksleiviai slepia“
Tikslios žinios apie problemos egzistavimą	„Alkoholį ir rūkymą matom. Rūkymas paplitęs“
	„Tai nėra masinis reiškinys, bet aišku tai didėja. Kas metai vis daugiau ateina išbandžiusių“

* Patvirtinantis teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip, kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

tikrą laiką), o tada vėl narkotikų vartojimo paplitimo tyrimas.

Tačiau, mūsų nuomone ir tyrimo rezultatų duomenimis, ši problema yra tabu, o moksleiviai vartojimą slepia. Vargu ar tai padėtų įvertinti profilaktinės veiklos efektyvumą. Iškyla klausimas, kaip profilaktinį darbą dirbančiam specialistui reikia vykdyti šį darbą tarp jaunimo, jei neįmanoma gauti tikslių duomenų apie problemos paplitimą ugdymo įstaigoje, ir kaip žinoti, ar vykdoma profilaktinė veikla yra tinkama, jei nėra šios veiklos efektyvumo matavimo kriterijų būtent ugdymo įstaigoje?

Ypač buvo įdomu, kokios profilaktinės veiklos formos dažniausiai pasirenkamos ugdymo įstaigoje ir kokios profilaktinės veiklos formos moksleivių yra mėgiamos ir įdomios. Taigi ketvirtuoju kompleksiniu klausimu siekta išsiaiškinti: „Ar Jūsų ugdymo įstaigoje yra numatytos vidaus tvarkos taisyklės moksleiviams dėl narkotinių medžiagų vartojimo?“, „Kurios pirminės profilaktikos priemonės, Jūsų nuomone, yra veiksmingiausios vykdančios narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką?“ Išanalizavus interviu metu gautus rezultatus išskirtos šios kategorijos ir subkategorijos bei jas patvirtinantys respondencijų teiginiai (4 lentelė).

Kaip matyti iš tyrimo rezultatų, socialiniai pedagogai savo profesinėse mokyklose taiko gana įvairias profilaktikos priemones. Respondentės paminėjo, kad žinias apie sveiką gyvenseną ir žalingus įpročius stengiamasi integruoti į biologijos, chemijos ir kitokias pamokas bei įvairią moksleivių popamokinę veiklą, o daugelyje ugdymo įstaigų mokiniai su ugdymo įstaigos vidaus tvar-

kos taisyklėmis yra supažindinami pasirašytinai.

Gauto interviu metu tyrimo dalyvės pažymėjo, kad moksleiviams daugelis mokyklose organizuojamų renginių yra įdomūs. Viena respondentė, pateikė medžiagą, apie moksleivių išsakytas nuomones apie vykusius renginius jų ugdymo įstaigoje, tai patvirtino šie moksleivių atsakymai: „Pamoka buvo labai įdomi, įdomi improvizacija“, „Tikrai atmušė mintis apie žalingus įpročius“, „Renginys paliko daug įspūdžių ir apmąstymų“, „Renginys įdomus, skatinantis nevartoti narkotikų“, „Išgirdau apie tai, ko išvis nežinojau“, „Manau, reikėtų apie tokias ligas kalbėti ne tik 11 klasėje“ ir pan. Interviu metu išryškėjo, kad šiandienos moksleiviams neužtenka bendrų žinių apie narkotines medžiagas, o, anot respondenčių, „moksleivius reikia ypatingai sudominti“.

Kitais interviu klausimais domėjomės ir klausėme pedagogų nuomonės apie moksleivių turimas žinias ir socialinius įgūdžius narkotinių medžiagų vartojimo tema. Tyrimo duomenų analizės metu išryškėjo šios kategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai (5 lentelė).

Kaip matyti iš 5 lentelės, moksleiviai, anot mokyklų socialinių pedagogų, turi paviršutiniškas žinias ir nepakankamai socialinių įgūdžių tiek reikalingų gyvenimui, tiek su narkotikais susijusiose situacijose.

Interviu metu stengėmės sužinoti, ar patiems socialiniams pedagogams netrūksta žinių narkotinių medžiagų vartojimo tema, ar šie specialistai žino, kaip atpažinti narkotikus vartojantį moksleivį ir kaip elgtis su narkotikais susijusiose situacijose (pvz. „Kaip elgtumėtės, jei pamatytumėte, kad moksleivis vartoja narkotikus?“).

3 lentelė. Socialinių pedagogų nuomonė apie jų pačių vykdomos profilaktinės veiklos efektyvumą

Kategorija	Patvirtinantis teiginys *
Vykdoma profilaktinė veikla efektyvi	„Taip. Manau, efektyvi. Kai kurie gal susimąsto“
	„Vykdoma. Yra efektyvi. Po kiekvieno renginio klausiam, ar patiko, ar buvo įdomu. Moksleiviai vertindavo gerai“
Vykdoma profilaktinė veikla iš dalies efektyvi	„Aišku gerai, kad visa ta darom, informuojam, bet ar efektyvu. Kažkiek gal efektyvu“
	„Manau, iš dalies efektyvu“
Vykdoma profilaktinė veikla neefektyvi arba neaišku	„Tyrimai yra beviltiška. Nežinau, ar efektyvi“
	„Sunku pasakyti, nėra kaip išmatuoti“

* Patvirtinantys teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

4 lentelė. Respondentų pasirenkamos profilaktinės veiklos formos profesinėse mokyklose

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys *
Informacinio pobūdžio priemonės	Stendai, lankstinukai, paskaitos, klasės valandėlės, šūkiei, prevenciniai filmai	„Nuolat atnaujinami stendai“, „Kuriami lankstinukai“, „Informuojame per klasės valandėles“, „Buvo neseniai lankstinukų konkursas“
Socialinių įgūdžių ugdymo priemonės	Viktorinos, konkursai, vaidinimai, prevencinių filmų aptarimas, diskusijos	„Mokykloje vyko vaidinimas apie žalingus įpročius, moksleiviai patys vaidino. Po to išsakė nuomonę, jog patiko“
Konstatuojamo pobūdžio profilaktinės priemonės	Tyrimai, apklausos	„Darom tyrimus, klausiam, kas moksleiviams įdomu, ir pagal jų atsakymus sprendžiam, ką keisti“

* Patvirtinantys teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

Pokalbio metu paaiškėjo, kad ir socialiniams pedagogams trūksta tam tikrų žinių narkotinių medžiagų vartojimo tema. Tai liudija šie specialistų atsakymai: „Apie narkotines medžiagas nepakanka. Trūksta žinių, kaip atpažinti, kad vartoja“, „Apie prevenciją pakanka, trūksta praktinių žinių, kaip elgtis su narkotikais susijusiose situacijose“, „Minimaliai žinau, kaip atpažinti vartojantį, bet nepakankamai“, „Nepakanka“, „Reikalingi specialistai, kurie apmokytų, reikia žinių kaip dirbti praktikoje“.

Profilaktinės veiklos vykdymą profesinėje mokykloje trikdantys veiksniai

Ypač interviu metu domino respondentų atsakymai į klausimus: „Su kokiais kliūtimis ir problemomis susiduriate vykdydami pirminę narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką?“ ir „Ką Jūs keistumėte, kad pirminę narkotinių medžiagų vartojimo profilaktiką būtų efektyvi?“ Šiais interviu klausimais buvo siekta diagnozuoti

kliūtis, trukdančias efektyviai dirbti šį darbą, ir veiksnius, lengvinančius šią veiklą. Iš respondentų atsakymo turinio išskirti penki šį procesą trikdantys ir lengvinantys veiksniai – kokybinės kategorijos (6 lentelė).

Pirminei narkotinių medžiagų vartojimo profilaktinei veiklai trukdančius veiksnius atspindi kokybinės kategorijos, kurių pagrindas yra psichologiniai, instituciniai, teisiniai, ekonominiai veiksniai ir kompetencija. Kaip didžiulius sunkumus, respondentai akcentuoja psichologinius veiksnius: tėvų ir vaikų motyvacijos stoką, bendradarbiavimo nebuvimą, realios pagalbos stoką ir kt. Respondentės ypač pažymėjo, kad dažnai susiduria su teisinėmis problemomis. Anot tyrimo dalyvių, dažnai negalima suteikti vaikui realios pagalbos dėl teisinių ir biurokratinių dalykų.

Anot tyrimo dalyvių, profilaktinės veiklos efektyvumas pagerėtų parengus reikalingus įstatymus, sukonkretinus

5 lentelė. Socialinių pedagogų nuomonė apie moksleivių turimas žinias ir socialinius įgūdžius

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys *
Žinios apie narkotikus ir narkomaniją	Ribotos žinios apie narkotikus ir narkomaniją	„Kažkiek turi. Ar visai pakankamai sunku pasakyti“
		„Kai kalbi su mokiniais, sako, kad žinom. Reikia daug įdomių faktų, kad juos sudomint“
		„Žinių gal jie ir turi, bet kiek jie gilinasi“
Socialiniai įgūdžiai narkotikų tema	Įvairių socialinių įgūdžių stoka	„Turi kažkiek, bet tikrai mažiau nei žinių“
		„Neturi“
		„Ne, tikrai ne. Visi galvoja, kad jiems taip nebus“

* Patvirtinantis teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip, kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

6 lentelė. Profilaktinės veiklos vykdymą profesinėje mokykloje trikdantys ir lengvinantys veiksniai

Profilaktinės veiklos vykdymą profesinėje mokykloje trikdantys veiksniai	
Kategorija	Patvirtinantis teiginys *
Psichologiniai veiksniai	„Tėvų ir kitų abejingumas“
	„Vaikų motyvacijos stoka“
	„Per daug akcentuojamos teisės ir per mažai pareigos“
Instituciniai veiksniai	„Bendradarbiavimo stoka“
Teisiniai veiksniai	„Nėra reikalingų teisinių dokumentų“
	„Teisinės problemos“
Ekonominiai veiksniai	„Priemonių trūkumas“, „Vidurinės mokyklos gauna daugiau visko nei mūsų institucijos“
	„Specialistų trūkumas“, „Nėra psichologų“
Kompetencija	„Žinių trūkumas“
	„Nėra konkretumo darbe“, „Per daug plačios, nekonkrečios pareiginės instrukcijos“
Profilaktinės veiklos vykdymą profesinėje mokykloje lengvinantys veiksniai	
Kategorija	Patvirtinantis teiginys *
Psichologiniai veiksniai	„Tėvų domėjimasis vaiko reikalais“, „Didesnis dėmesys į šeimą. Visuotinis reiškinys - nesveika šeima“
Instituciniai veiksniai	„Realios pagalbos buvimas“, „Komandinis darbas - du socialiniai pedagogai. Arba socialinis pedagogas ir psichologas“
Teisiniai veiksniai	„Turėtų būti kuriami reikalingi įstatymai“
Ekonominiai veiksniai	„Prevencinių filmų, kitokių priemonių gausa ir galimybės jas įsigyti“
Kompetencija	„Didesnis žinių, metodinės literatūros suteikimas, paruošimas praktiniam darbu“

* Patvirtinantis teiginiai yra interviu metu respondentų pateiktų atsakymų ištraukos. Pagal kokybinio tyrimo metodologijos tradiciją, šių teiginių tekstas negali būti keičiamas ir turi būti cituojamas tiksliai taip, kaip tai pasakė respondentas [17, 18, 19, 20].

pareigines instrukcijas ir darbinės veiklos apibrėžtis, didesnis žinių, kaip elgtis praktiškai, bagažas; metodinės medžiagos ir profilaktinių priemonių gausa, stipresnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Interviu metu respondentės ypač akcentavo, kad profilaktinį darbą ugdymo institucijoje stipriai pagerintų įsteigtas dar vienas socialinio pedagogo etatas, ar galimybė kartu profilaktinį darbą profesinėje mokykloje vykdyti su mokyklos psichologu.

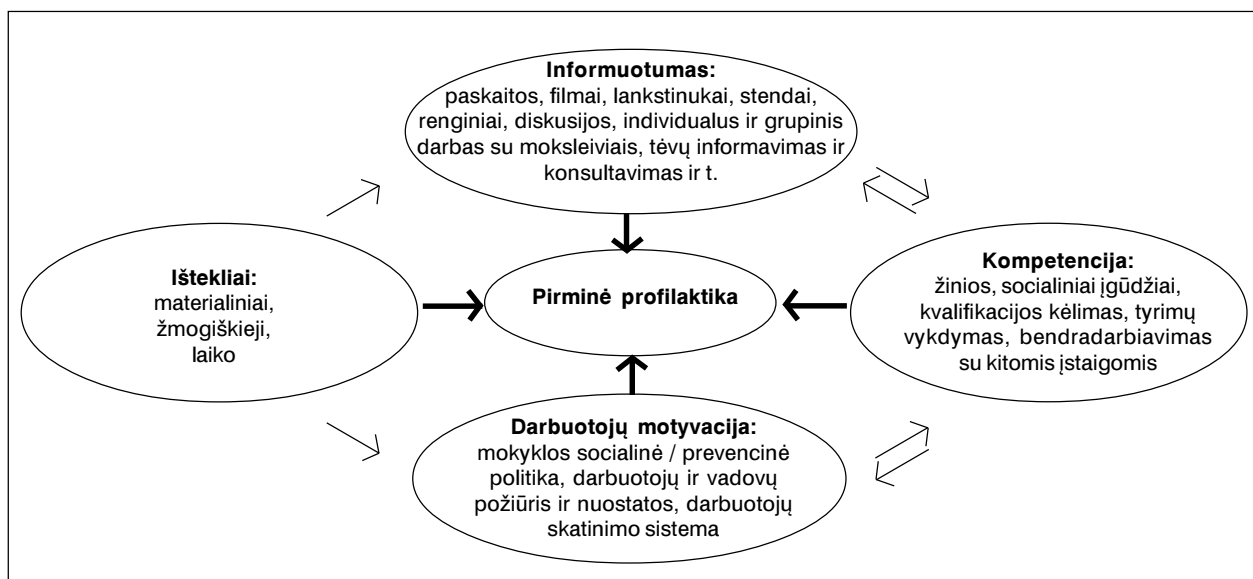
Tai patvirtina ir paskutinio kokybinio interviu klausimo respondentams atsakymai. Interviu dalyvių klausime: „Kaip manote, ar socialinis pedagogas vienas yra pajėgus vykdyti pirminę narkotinių medžiagų vartojimo prevenciją ugdymo institucijoje?“ Į šį iš dalies retorinį klausimą visos interviu dalyvės buvo vieningos. Respondentės kategoriškai teigė, kad socialinis pedagogas vienas yra nepajėgus aprėpti tiek daug socialinės pedagoginės veiklos, o tai liudija šie respondencijų atsakymai: „Jokiu būdu ne“, „Ne“, „Reikalinga komanda. Du socialiniai pedagogai arba bent socialinis pedagogas ir psichologas“, „Ne. Vienas nieko negali“.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad plati socialinių pedagogų darbinė veikla, nekonkrečios pareiginės instrukcijos, įvairūs kiti psichologiniai, teisiniai, ekonominiai ir kitokie veiksniai, trukdantys darbą profesinėse mokyklose, nesudaro galimybių efektyviai vykdyti profilaktinį darbą.

Remdamiesi mokslinėje literatūroje aptartais sveikatos ugdymo ir stiprinimo modeliais (Z. Javtokas), pirminės narkomanijos prevencijos strategijomis, jai keliamais tikslais, uždaviniais, taip pat atsižvelgę į mūsų atlikto kokybinio tyrimo rezultatus, siūlome tokį pirminės narkomanijos profilaktikos profesinėse mokyklose mo-

delį (žr. 1 pav.). Šis modelis remiasi pagrindinėmis pirminės profilaktikos sudėtinėmis dalimis. Šį modelį sudaro 4 pagrindiniai blokai, į kurių sudėtį įeina kiekvieną jų papildančios smulkesnės sudėtinės dalys. Kadangi šis pirminės profilaktikos modelis yra orientuotas į ugdymo institucijas (profesines ar bendrojo lavinimo mokyklas), jame neakcentuojamas išorinės aplinkos poveikis, esantis už ugdymo įstaigos ribų, kaip įvairūs socialinės aplinkos veiksniai: televizija, žiniasklaida, kitos masinio informavimo priemonės, socialiniai santykiai, bendraamžių ir kitokių grupių poveikis tikslinei narkomanijos prevencijos grupei, moksleivių neužimtumas. Manome, kad pasipriešinti šioms išvardintiems kliudantiems veiksniams iš dalies padėtų socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymas, kuris yra įtrauktas į minėto modelio sudėtinės dalis.

Šis profilaktinis modelis (1 pav.) atskleidžia, kad siekiant efektyvios narkomanijos profilaktikos būtini 4 pagrindiniai blokai, t. y. informuotumas arba informacijos sklaida (kuri, kaip matyti schemeje, turi būti įvairių formų), mokyklos darbuotojų, taip pat ir moksleivių kompetencija (tam tikras žinių ir socialinių įgūdžių lygis), aukšta darbuotojų motyvacija (mokyklos pedagogų suinteresuotumas vykdyti pirminę profilaktiką) ir tam tikri išteklių (pvz., techninė įranga, laiko atsargos, kompetentingi specialistai), leidžiantys vykdyti užsibrėžtas profilaktines programas, dalyvauti projektuose ir pan. Schemeje esančios stambesnės rodyklės akcentuoja pagrindines pirminės profilaktikos modelio sudėtinės dalis, sąlygojančias efektyvią prevenciją ugdymo įstaigoje. Schemos išorėje esančios rodyklės nurodo, kaip kiekvienas iš blokų veikia kitą, pvz., esant mažam informuotumui, labai tikėtina, jog bus prastesnė ir darbuotojų kompetencija, o esant

1 pav. Siūlomas efektyvios pirminės profilaktikos profesinėje mokykloje modelis

mažai kompetencijai, gali sumažėti ir motyvacija, nors ištekčiai gali būti ir nemaži. Jei bet kuri struktūrinė modelio dalis yra pažeista arba tenkinama iš dalies, sunku tikėtis pirminės profilaktinės veiklos efektyvumo. Be abejo, vykdant narkotinių medžiagų vartojimo pirminę profilaktiką šiuo ar panašiu modeliu, reikia atsižvelgti į tikslinės grupės amžių, socialinį statusą ir daugelį kitų narkomanijos profilaktikai keliamų principų.

Rezultatų aptarimas

Gautus tyrimo duomenis iš dalies patvirtina L. Rupšienės ir I. Rimkutės (2003) kiekybinis tyrimas, kurio metu tirta narkomanijos prevencinė (profilaktinė) veikla bendrojo lavinimo mokyklų klasių auklėtojų darbe. Tyrimas atskleidė, kad narkomanijos profilaktinė veikla klasių auklėtojų darbe bendrojo lavinimo mokyklose tik iš dalies atitinka visuomenės lūkesčius ir valstybinę narkomanijos prevencijos programą. Tyrimo rezultatai parodė, kad klasių auklėtojai narkomanijos profilaktinį darbą dažniausiai vykdo stichiskai ir nesištemingai, o patys klasių auklėtojai nėra pakankamai pasirengę vykdyti narkomanijos profilaktiką mokyklose, t. y. nepakankamai pasirengę bendradarbiauti su bendruomenėje veikiančiomis institucijomis, organizacijomis ir specialistais, nes yra menkai informuoti apie jų veiklą [21].

Šiuo atveju mūsų tyrime mokyklų socialiniams pedagogams taip pat trūksta teorinių ir praktinių žinių, kaip vykdyti profilaktinį darbą, nepakanka profilaktinių priemonių ir laiko profilaktinį darbą vykdyti sistemingai, o su moksleivių tėvais ir įvairiomis sveikatos organizacijomis bendradarbiaujama labai mažai. Ugdymo įstaigose vyksta įvairūs profilaktiniai renginiai, skaitomos paskaitos, rengiamos diskusijos, tačiau tai vyksta nesistemiškai, o šių profilaktinių priemonių efektyvumas ir nauda neaiški.

Lietuvos ir užsienio specialistų darbuose galima rasti labai daug prieštaringų nuomonių apie mokyklose vykdomas šviečiamąsias priemones – paskaitas, pokalbius, diskusijas, konferencijas ir t. t. Kai kurie specialistai [15, 22] teigia, kad žinojimas nekeičia žmogaus elgesio, ir kaip pavyzdį pateikia „piramidę“, kurioje teorinės paskaitos pagal jų efektyvumą yra piramidės apačioje, nors pritaria, kad moksleiviams trūksta žinių apie narkotikus. Kiti autoriai [23] teigia, kad paskaitos apie narkotikų žalą yra efektyvios ir jų efektyvumas priklauso nuo lektoriaus kompetencijos. Nors kiti specialistai [24, 25] nurodo, kad išsamus narkotinių ir psichotropinių medžiagų aiškinimas yra tai, ko šiandien labiausiai trūksta jaunimui, ir tai galėtų ženkliai sumažinti šių medžiagų plitimą tarp paauglių.

Ugdymo institucijose būtina tam tikra antinarkotinė, visuomenės sveikatą propaguojanti socialinė politika, kuri būtų griežtai reglamentuota ugdymo institucijos vidaus taisyklėmis. Didesnis dėmesys turi būti skiriamas sveikos gyvensenos pamokėlėms, o geriausia, jei žinios apie sveiką gyvenseną taptų atskira disciplina (galbūt net privalomas dalykas), o ne integruojama į biologijos, chemijos ir kitus dalykus, kurių ugdymo programos ir taip per daug plačios.

Išnagrinėjus profilaktines priemones, naudojamas ugdymo institucijose, susijusias su narkotikų vartojimu, matyti, kad mokyklose siūlomos priemonės yra ne pačios efektyviausios, bet nieko nekainuojančios arba kainuojančios nedaug. Daugelyje mokyklų socialiniai pedagogai dažnai patys savo lėšomis įsigyja reikiamų prevencinių filmų ar kitų metodinių priemonių profilaktikai vykdyti, todėl profilaktinėms priemonėms įsigyti ugdymo institucijos biudžete turėtų būti numatyta lėšų. Vadovai savo ugdymo institucijoje turėtų sukurti atitinkamą darbuotojų skatinimo sistemą (pvz., pirmumas vykti į tobulinimosi kursus, papildoma mokama laisva darbo diena, atleidimas nuo tam tikrų pareigų, vienkartinė premija ar pan.) už tinkamai atliktą profilaktinį darbą, kad būtų sukurta tam tikra konkurencija tarp darbuotojų ir šitaip keliami motyvacija vykdyti šį darbą. Daugelis pedagogų pažymi, kad jiems trūksta kompetencijos efektyviai vykdyti profilaktinį darbą, todėl ugdymo institucijos vadovas turėtų skatinti darbuotojus kelti ne tik profesinės, bet ir profilaktinės veiklos kvalifikaciją, sudaryti galimybę įgyti daugiau žinių ir praktinių įgūdžių.

Pasaulyje nėra efektyvesnių kovos su narkomanija priemonių, kaip profesionalus, psichologiškai adaptuotas, diferencijuotas pagal amžių, pedagogiškai sumanus, reguliarus švietimas ir mokymas, tačiau šį darbą turėtų vykdyti ne vienas, o kelių įvairių sričių specialistų komanda. Ugdymo institucijoje profilaktinė veikla turėtų būti vykdoma bendradarbiaujant visiems ugdymo institucijos darbuotojams ir į šią veiklą įtraukiant įvairias su sveikata susijusias valstybines ir nevalstybines institucijas.

Gautus tyrimo rezultatus patvirtina ir Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos Sveikatos apsaugos ir Švietimo skyrių vykdytas tyrimas, kurio tikslas buvo įvertinti Klaipėdos rajono pedagogų žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo profilaktikos poreikį. Šiame tyrime 34% pedagogų mano, kad alkoholio, tabako, narkotikų profilaktinėje veikloje turėtų dalyvauti specialistų komanda (mokytojai, mokyklos VSP specialistės, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, psichologai, administracija, gydytojai). 75% apklaustųjų mano, kad norint sėkmingai vykdyti alkoholio, tabako ir narkotikų medžiagų vartojimo profilaktiką reikia aktyviai dirbti su vaikais, jų tėvais ir mokytojais [8].

Apibendrinant galima būtų teigti, kad pagrindinis profilaktinio darbo tikslas yra suformuoti prasmingą atsparumą ir priešišumą narkotinėms medžiagoms, išaukštinant žmogaus sveikatą, kaip didžiulę vertybę, ugdant gyvenimo ir problemų sprendimo įgūdžius. Būtent tai turi tapti pagrindiniu struktūriniu elementu pedagoginiame darbe formuojant narkotikams atsparią asmenybę mokykloje.

Išvados

1. Narkotinių medžiagų vartojimo problemą profesinio mokymo įstaigoje labai sunku identifikuoti, kadangi narkotikų vartojimas yra slepiamas reiškinys. Socialiniai pedagogai savo profesinėse mokyklose taiko gana įvairias pirminės profilaktikos priemones, tačiau nesisteminamai, pripuolamai. Žinias apie sveiką gyvenseną ir žalingus įpročius stengiasi integruoti į biologijos, chemijos pamokas, moksleivių popamokinę veiklą. Socialiniams pedagogams trūksta praktinių žinių narkotinių medžiagų vartojimo tema.

2. Respondentų nuomone, pirminės profilaktinės veiklos efektyvumui įtakos turi psichologiniai, instituciniai, teisiniai, ekonominiai veiksniai ir kompetencija. Jie teigia, kad profilaktinės veiklos efektyvumą stipriausiai veikia psichologiniai (tėvų ir vaikų motyvacijos stoka, bendradarbiavimo nebuvimas ir konfidencialumo principo nesilaikymas, abejingumas problemai) ir teisiniai (reikalingų teisinių dokumentų trūkumas, kitos teisinės problemos), ekonominiai veiksniai (specialistų ir profilaktinių priemonių trūkumas). Tačiau šio darbo efektyvumo ir veiksmingumo tyrimai neatliekami.

3. Pirminės profilaktinės veiklos efektyvumą stipriai pagerintų reikalingų įstatyminių aktų sukūrimas, pareiginių instrukcijų sukonkretinimas ir darbinės veiklos apibrėžtis, didesnis žinių, kaip elgtis praktiškai, bagažas; metodinės medžiagos ir profilaktinių priemonių gausa, stipresnis institucijų bendradarbiavimas su medicinos įstaigomis, tėvų bendradarbiavimas ir pagalba sprendžiant vaiko problemas.

Padėka

Nuoširdžiai dėkojame prof. L. Rupšienei už konsultacijas kuriant kokybinio tyrimo metodologiją ir dr. D. Jurgaitienei už naudingus patarimus sudarant klausimyną.

Literatūra

1. Kučinskas V. Socialinis gyvenimas besikeičiančioje visuomenėje. Tiltai, 1999; 2(7): 9–17.
2. Sveikata 21. Sveikata visiems XXI amžiui. Pagrindiniai PSO visuomenės sveikatos priežiūros principai Europos regione. Vilnius: LR sveikatos apsaugos ministerija, 2000.
3. Bulotaitė L. Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo prevencija mokykloje. Vilnius, 1999.

4. Černiauskienė M. Apie priklausomybę sukeliančias medžiagas ir jų vartojimo prevenciją ugdymo institucijose: metodinė medžiaga. Vilnius, 2002.

5. Davidavičienė A. G. Alkoholi ir kitus narkotikus vartojantys moksleiviai. Tyrimo duomenys. Narkotinių medžiagų tyrimų anketa. Vilnius, 2000.

6. Davidavičienė A. G. Tėvams apie narkotikus. Kaip apsaugoti vaikus? Vilnius, 2001.

7. Davidavičienė A. G., Stonienė L. Narkotikų vartojimo ir ŽIV/AIDS prevencija ugdymo institucijose. Metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2000.

8. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Metinis pranešimas 2007. Vilnius: Baltijos kopija, 2007.

9. Černiauskienė M. Apie priklausomybę sukeliančias medžiagas ir jų vartojimo prevenciją ugdymo institucijose. Vilnius: Efrata, 2001.

10. Aškinytė R. ir kt. Mokykla be narkotikų. Mokytojo knyga. Vilnius: Homo Liber, 2002.

11. Davidavičienė A. G. Narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos programa ir standartas. Vilnius: Efrata, 2001.

12. Bulotaitė L. Narkotikai ir narkomanija. Iliuzijos ir realybė. Vilnius: Tyto alba, 2004.

13. Froeschle J. The efficacy of drug prevention/intervention program on adolescent girls. Texas, 2005. Available at: http://www.lib.umi.com/dissertations/preview_all/3161340

14. Davidavičienė A. G. Vilniaus profesinio mokymo įstaigų moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo tyrimas. Vilnius: ŠMM, 2001.

15. Davidavičienė A. G. Narkotinių medžiagų vartojimo prevencija švietimo įstaigose: 2002 m. monitoringo duomenų analizė. Vilnius: Efrata, 2002.

16. Rupšienė L. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

17. Burnard P. A method of analysing interview transcripts in qualitative research. Nurse Education Today, 1991; 11: 461–466.

18. Cavanagh S. Content analysis: concepts, methods and applications. Nurse Researcher, 1997; 3(4): 5–16.

19. Downe-Wamboldt B. Content analysis: method, applications and issues. Health Care for Women International, 1992; 13: 313–321.

20. Fridlund B., Hildingh C. Qualitative Research Methods in the Service of Health. Lund: Studetlitteratur, 2001.

21. Rupsiene L. ir Rimkute I. Профилактика наркомании в работе классных руководителей. Changing education in a changing society. Teachers, students, pupils in a changing society, Riga, 2003; 3: 297–307.

22. Javtokas Z. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje. Vilnius: Visuomenės sveikatos ugdymo centras, 2000.

23. Pivorienė V., Sturlienė N. Klasės auklėtojo ABC: darbas su mokiniais. Vilnius: Efrata, 2003.

24. Gatins D. E., White R. M. School-based substance abuse programs: Can they influence students' knowledge, attitudes, and behaviors related to substance abuse? North Am. J. Psychol., 2006; 8(3): 517–32.

25. D'Elia R., Marino C., Gramiccia A., Valente B., Adorasio E., Sebastiani A. L. Health promotion and education in secondary schools: knowledge on drugs abuse. Ann Ig., 2003; 15(5): 541–3.

Straipsnis gautas 2008-11-25

PREVENTION ACTIVITIES PECULIARITIES OF DRUG USAGE IN SOCIAL PEDAGOGUES WORK AT VOCATIONAL SCHOOLS

Lijana Vainoriūtė, Romualdas Gurevičius
Institute of Hygiene

Summary

Drug usage prevention specialists made a conclusion that school is the best place to prevent of drug spreading among schoolchildren. In every vocational school all the attention should be focused on primary drug prevention. The biggest role in primary drug prevention belongs to social pedagogues, but unfortunately we have too little data about their competence, abilities and readiness for this work. All this unrevealed data pushed us to take a better look on work process in Klaipėdas professional (vocational) schools.

The aim: to reveal the peculiarities of primary prevention activities at vocational schools, and to explore the activity-based proposals which could lead to a better results.

Methods: structured interviews with social pedagogues of vocational schools. Results. The interview results showed that social pedagogues use many different activities and ways to stop drug usage at vocational schools. The knowledge about healthy way of life is integrated in biology, chemistry lessons and extra curriculum activities. Our investigation showed that students have lack of psychological support factors (such as parents), lack of motivation, real help, and lack of cooperation. It was concluded that prevention could be more effective if new laws were created, more precise working instructions were used, there would exist a broader knowledge of practical knowledge an abundance of methodical literature and broader cooperation between institutions. Drug's topic main problems and evidence based topics of prevention should be discussed much more in the future, only then we would be able to solve the problems and stop their spreading.

Keywords: vocational schools, social pedagogues, drugs, usage, primary prevention, qualitative (content) analysis.

Correspondence to Lijana Vainoriute,
Institute of Hygiene
Didzioji 22, LT-01128 Vilnius, Lithuania.
E-mail: liva@hi.lt